

Από οπλίτες πολίτες

Η ριζοσπαστικοποίηση των τραυματιών πολέμου
την περίοδο 1923-1924

Γράφει ο ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΛΟΥΚΗΣ*

Το άρθρο παρουσιάζει τη δράση του κινήματος αναπήρων πολέμου στην Αθήνα κατά τα έτη 1923-1925. Οι αρχειομαρξιστές καταλαμβάνουν την ηγεσία του σωματείου της Αθήνας την εποχή της κορύφωσης των κινητοποιήσεων και της ριζοσπαστικοποίησης του νέου αυτού κοινωνικού στρώματος.

Το προϋπάρχον σωματείο της Αθήνας διχάζεται ανάμεσα στους αποκατεστημένους συντηρητικούς περιπερούχους των Βαλκανικών Πολέμων και τους ριζοσπαστικοποιημένους αναποκατάστατους αναπήρους της Μικρασιατικής Εκστρατείας με κάποια σύνταξη. Το Σωματείο αρχικά έχει ενιαίο και πανελλαδικό χαρακτήρα με έδρα την Αθήνα. Σύντομα ιδρύονται όμως νέα σωματεία σε διάφορες πόλεις, ενώ συγκροτούνται και σωματεία που εκπροσωπούν διαφορετικές κατηγορίες. Ο αρχειομαρξιστικός πυρήνας που ηγείται του αναπηρικού κινήματος θα ιδρύσει μια ομοσπονδία για να εκφράσει με ένα νέο τρόπο την πανελλαδικότητα. Την ίδια στιγμή όμως βρίσκεται σε κορύφωση το κίνημα των παλαιών πολεμιστών το οποίο εκπροσωπείται κυρίως από μέλη του ΚΚΕ.

Εισαγωγή

* *Ιστορικός, διδάσκων στο Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδος*

Σε διεθνές επίπεδο οι ανάπηροι πολέμου έχουν κερδίσει το ενδιαφέρον της ιστο-

ρικής έρευνας εδώ και πολλές δεκαετίες παράγοντας μια εκτεταμένη βιβλιογραφία με διαφορετικές συχνά θεματικές και προσεγγίσεις. Στην Ελλάδα σχετικά μόλις πρόσφατα εμφανίστηκαν μελέτες με θέμα τους ανάπηρους πολέμου, συνήθως σε συνδυασμό με τους παλαιούς πολεμιστές. Αν και έχω ήδη παρουσιάσει κάποιες βασικές ριζοσπαστικές πλευρές του μεσοπολεμικού αναπηρικού κινήματος, η χρήση άλλων πηγών, όπως τα καταστατικά των σωματείων, και στοιχείων από μια πιο εκτεταμένη έρευνα στον Τύπο της εποχής επιτρέπει μια πληρέστερη διαπραγμάτευση του θέματος επικεντρώνοντας στην περίπτωση του σωματείου αναπήρων πολέμου της Αθήνας. Το συγκεκριμένο άρθρο εστιάζει κυρίως την περίοδο 1923-1924.

Η διαμόρφωση του αρχαιομαρξιστικού πυρήνα εντός της Πανελληνίου Ενώσεως Αναπήρων Πολέμου

Η κατάρρευση του μετώπου δημιουργήσε μια νέα κατάσταση. Το στρατιωτικό κίνημα Πλαστήρα-Γονατά και στη συνέχεια η δίκη και η εκτέλεση των Έξι τον Νοέμβριο του 1922 με την αιτιολογία περί εσχάτης προδοσίας λειτούργησε αποσυμπιεστικά υπέρ του καθεστώτος και απέτρεψε μια εξέγερση των ηττημένων φαντάρων καθώς επέστρεφαν από το μέτωπο και αποστρατεύονταν μαζικά. Ταυτόχρονα, βέβαια επιστρέφουν και οι τραυματίες με τις μνήμες της απογοήτευσης ενεργές, ενώ εμφανίζονται στο προσκίνητο και οι συγγενείς των σκοτωμένων στον πόλεμο, σύζυγοι και τέκνα. Η Στέγη Πατρίδος συνεχίζει να λειτουργεί και από τα τέλη του 1921 ορίζεται ως τόπος διαμονής των αναπήρων πολέμου που προσέρχονται από άλλες περιοχές για να εξεταστούν από την Ανώτατη Υγειονομική Υπηρεσία του Στρατού παρέχοντας επίπλεον και τροφή. (Εμπρός, 24/12/1922) Η Πανελληνίους Ενώσις Τραυματιών Πολέμου 1912-1918 η οποία είχε μετονομαστεί σε Πανελλήνιο Ένωση Αναπήρων-Τραυματιών Πολέμου (στο εξής Ένωση) συνιστά το πρώτο σωματείο αναπήρων πολέμου στην

Ελλάδα στο οποίο συσπειρώνονταν διαφορετικές γενιές αναπήρων και είχαν πρωταγωνιστήσει σε αγώνες κατά την περίοδο της διακυβέρνησης Δημητρίου Γούναρη. Μετά την επανάσταση του Πλαστήρα όλοι οι φυλακισμένοι ανάπηροι που συμμετείχαν στο μέχρι τότε αναπηρικό κίνημα και είχαν καταδικαστεί από τις μοναρχικές κυβερνήσεις αποφυλακίστηκαν, ενώ άρχισε η επιστροφή των εξόριστων.

Την εποχή αυτή ο αριστερός ριζοσπαστικός πυρήνας των αναπήρων πολέμου προσχωρεί στην αρχαιομαρξιστική ομάδα. Συγκεκριμένα, η αρχαιομαρξιστική οργάνωση η οποία από τον Σεπτέμβριο του 1921 δρούσε μυστικά μέσα στο ΣΕΚΕ(Κ) ανέπτυξε επιρροή στους αναπήρους πολέμου. Ο Κωνσταντίνος Κώνστας, αρχηγός της αριστερής ομάδας του σωματείου μέχρι την εποχή αυτή, παραμερίζεται από τη νέα γενιά. (Ριζοσπάστης, 29/7/1923) Οι νέες ηγετικές μορφές που αναδύθηκαν ήταν το δίδυμο Χαράλαμπος Αλεξόπουλος και Γεώργιος Σταματόπουλος, συνεπικουρούμενοι από τους Παντελή Μάρκου, Ευάγγελο Δευτεραίο και Κωνσταντίνο Βιτάλη, αλλά και άλλους μέλη της ευρείας αρχαιομαρξιστικής παράταξης των αναπήρων πολέμου. Για αυτό το λόγο, ο Πανελλήνιος Σύλλογος Αναπήρων εν αποστρατεία αξιωματικών της ξηράς θα διαμαρτυρηθεί «διά την αποδιδομένην εις τους αναπήρους μομφήν περί κομμουνιστικών τάσεων και διαδηλοί ότι οι ανάπηροι αξιωματικοί θύματα της πολιτείας ανήκουσι αποκλειστικώς και μόνον εις την πολιτείαν την μόνην των μητέρα». (Ελεύθερον Βήμα, 24/9/1924)

Ένα άρθρο πολεμικής εναντίον της παλαιάς διοίκησης από τον Χαράλαμπο Αλεξόπουλο υποδεικνύει ότι οι συσχετισμοί στο εσωτερικό του επηρεάζονται από τη νέα πολιτική και κοινωνική κατάσταση. Οι αποκατεστημένοι ανάπηροι κατηγορούνται ότι την εποχή του Γούναρη εξυπηρετούσαν τα ατομικά τους συμφέροντα εξασφαλίζοντας την εφ' όρου ζωής ιδιοκτησία των περιπτέρων τους όταν πολλοί ανάπηροι της νέας γενιάς «εσάπιζαν ες τας φυλακάς Παραπηγμάτων για τα γενικά συμφέροντα. [...] Εξησφάλισαν την ζωήν τους πατώντες τα πώματα των συναδέλφων». (Ριζοσπάστης, 8/10/1922) Οι διαφορετικές ιδεολογικές κουλτούρες συγκρούονται ανάμεσα σε μια πελατειακή

συνδικαλιστική λογική και μια μαχητική συνδικαλιστική λογική. Η δεύτερη κερδίζει την πλειοψηφία των αναπήρων πολέμου σε μία συνέλευση στις 20 Νοεμβρίου 1922. Πρόεδρος είναι ο Παντελής Μάρκου, γραμματέας ο Κωνσταντίνος Βιτάλης, ταμίας ο Νικόλαος Τζανετάτος, και μέλη ο Ιωάννης Ρεντίρης, Ηλίας Ιωάννου, Ιωάννης Αδελλής, Γεώργιος Παπαδημητρίου και Γεώργιος Ζαχαρίας. (Ριζοσπάστης, 4/12/1922) Σύμφωνα με τον Χαράλαμπο Αλεξόπουλο χρειάστηκε τεράστιους αγώνες για να καθarisούν «τη σαπίλα που ωσάν βδέλλα είχε κολλήσει στην πλάτη μας» καθώς «αυτοί οι τσαρλατάνοι» εξυπηρετούσαν ιδιοτελή συμφέροντα. (Ριζοσπάστης, 3/12/1922)

Η απόφαση της συνέλευσης του Νοεμβρίου υποβλήθηκε ως διαμαρτυρία στις αρχές Δεκεμβρίου προς τον αρχηγό της επανάστασης, τον πρόεδρο της Κυβέρνησης και τον υπουργό Στρατιωτικών. Οι ανάπηροι «λόγω της μεγίστης αδρανείας» του κράτους κατόντησαν επαίτες. Για αυτό το λόγο ψηφίζει την άμεση εφάπαξ χορηγία του ποσού των 1000 δραχμών σε κάθε ανάπρω για να καλύψει τις άμεσες ανάγκες του. Την άμεση εφαρμογή του ψηφισμένου νόμου και την ταχύτερη έκδοση βιβλιαρίων σύνταξης. Την ανέγερση συνοικισμού για την στέγαση των οικογενειών των προσφύγων αναπήρων και τη δήμευση των περιουσιών των ενόχων της Μικρασιατικής Καταστροφής, την αύξηση της σύνταξης με βάση τον τρέχον εργατικό ημερομίσθιο. Ακόμη, επισημαίνεται πως οι ανάπηροι δεν είναι σε θέση να εργαστούν. (Ριζοσπάστης, 4/12/1922) Η κυβέρνηση συγκρότησε μια επιτροπή από βενιζελικούς αξιωματικούς η οποία υιοθέτησε όλα σχεδόν τα αιτήματα της Πανελληνίας Ένωσης. Σε κυβερνητική σύσκεψη αποφασίστηκε η ενοποίηση των συντάξεων και περιθάλψεων, η νομοθέτηση νέας σύνταξης, αλλά και μέτρων για την εξεύρεση εργασίας και προστασίας των αναπήρων. Για την επαγγελματική αποκατάσταση αποφασίστηκε να προωθηθεί η λύση των περιπτέρων. Συγκροτήθηκε ειδική επιτροπή για αυτόν τον σκοπό. Το πιο σημαντικό όμως ήταν ότι δημοσιεύει νομοθετικό διάταγμα (ΝΔ) τον Δεκέμβριο του 1922 αποφασίζοντας, μεταξύ άλλων, να επαναφέρει τον νόμο 680 του 1913 για τους αναπήρους πολέμου. («Περί

συστάσεως γραφείων εξευρέσεως εργασίας», ΒΔ 22/9/1922, ΦΕΚ 175,23/9/1922. «Περί τροποποίησης νόμων περί απονομής στρατιωτικών συντάξεων», ΝΔ 5/12/1922, ΦΕΚ 263, 10/12/1922 και ΦΕΚ 273, 15/12/1922. «Περί αντικαταστάσεως και προσθήκης διατάξεων εις τον 2769 νόμον “περί απονομής συντάξεως ένεκα στρατιωτικής ή ναυτικής υπηρεσίας”», ΝΔ 3/1/1923, ΦΕΚ 11,11/1/1923)

Σε κάθε περίπτωση, οι ανάπρωι έτρεφαν μεγαλύτερες προσδοκίες σε σχέση με την πολιτική της επαναστατικής κυβέρνησης. Δηλώνοντας απογοητευμένοι αναζήτησαν εναλλακτικούς τρόπους ανεύρεσης πόρων, αλλά και ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης. Μέσα στα Χριστούγεννα, στις 26 Δεκεμβρίου 1921, διενεργείται στην αίθουσα του Εργατικού Κέντρου Αθήνας έκτακτη γενική συνέλευση. Στην απολογία του το ΔΣ αναφέρεται στις ενέργειές του και εκφράζει τη δυσaráσκεια «διά την αδιαφορίαν την οποίαν δεικνύει το κράτος εις τα θύματά του». Ο Αλεξόπουλος συγκρίνει την αύξηση των επιδομάτων και των μισθών σε αξιωματικούς και χωροφύλακες τονίζοντας ότι το κράτος δεν δίνει στα θύματα με αποτέλεσμα «οι ανάπρωι να επαιτούν στους δρόμους». Η πρότασή του για συνεργασία με τη ΓΣΕΕ έγινε αποδεκτή διά βοής από τη συνέλευση. Ο Σταματόπουλος θέτει τη δημοσιονομική πλευρά υποστηρίζοντας πως το κράτος για να βοηθήσει τους αναπήρους θα έπρεπε «να φορολογήσει εκείνους τους οποίους αντιπροσωπεύει» και προτείνει την συνένωση με τις χήρες και τα ορφανά. Η Ένωση διεκδικεί για τους αναπήρους πολέμου το δικαίωμα της μονοπώλησης του καπνού και την αύξηση της σύνταξης με βάση το εργατικό ημερομίσθιο. Η συνέλευση αποφασίζει μια έκκληση προς τον ελληνικό λαό υπογραμμίζοντας την ανάγκη ανταπόδοσης στους ανθρώπους που κατά τον δεκαετή πόλεμο έγιναν ανίκανοι για εργασία και «αναγκάζονται σήμερα να ζητήσουν τη συνδρομή των άλλων». (Εμπρός, 30/12/1922) Στην πράξη, το σωματείο με τον έρανο θεσμοποιεί και συλλογικοποιεί την υπάρχουσα επαιτεία. Οι ανάπρωι δεν θα ντρέπονται να ζητήσουν χρήματα ως επαίτες, αλλά με αξιοπρέπεια θα αποδίδουν το απόκομμα του σωματείου το οποίο θα διαχειριστεί και τα ποσά δίκαια για όλους

όσους έχουν ανάγκη. Η έκκληση των αναπήρων υιοθετείται από όλες τις μερίδες του Τύπου, καθώς, όπως αναφέρει το φιλοκυβερνητικό *Ελεύθερον Βήμα*, είναι «δικαία» και ότι «θα τύχη θερμότερας επιδοκίμασίας των επισήμων αρχών». (*Ελεύθερον Βήμα*, 30/12/1922) Τέλος, η κυβέρνηση υποσχέθηκε την καταβολή του καθυστερούμενου επιδόματος των 750 δραχμών μετά τις 10 Ιανουαρίου. (*Εμπρός*, 27/12/1922)

Ταυτόχρονα, διαρκώς νέοι τραυματίες προστίθεται με την άφιξη αιχμαλώτων πολέμου, ενώ άνεργοι αποστρατευθέντες στρατιωτικοί κατακλύζουν τις πόλεις. Για αυτόν τον λόγο με άλλα νομοθετικά διατάγματα η κυβέρνηση αποφασίζει στις αρχές του 1923 τη διατήρηση των μισθών και κάθε στρατιωτικού δικαιώματος για τρεις μήνες σε όσους αποστρατεύονται. Μέσα σε αυτήν την έκτακτη κατάσταση, το σωματείο κάλεσε σε μια νέα Γενική συνέλευση στις 7 Φεβρουαρίου στην οποία συμμετείχαν περίπου 1000 άτομα. Η απόφασή της διέκδικούσε «προς τον Αρχηγόν της Επαναστάσεως και κ. Πρωθυπουργό»: α) «άμεσον καταρτισμόν νομοσχεδίου απονομής συντάξεως εις τους αναπήρους εν συνεννοήσει με την επιτροπήν της Ενώσεώς μας», β) «Καταβολήν εκ μέρους του κράτους διά τα μέλη της Ενώσεως βοηθήματος χιλίων πεντακοσίων δραχμών διά τας σημερινάς ανάγκας», γ) «Άμεσον έκδοσιν βιβλιαρίων συντάξεως τόσο διά τους εν τη στέγη ευρισκόμενους τόσοσιν διὰ τους λοιπούς». Μετά το τέλος της συνέλευσης οι ανάπηροι μετέβησαν στον πρωθυπουργό Στυλιανό Γονατά για να υποβάλουν το ψήφισμά τους. Η επιτροπή αναπήρων που υπέγραφε την εντολή της συνέλευσης ήταν οι Γεώργιος Σταματόπουλος, Σ. Κοκκινάκης και Ιωάννης Τότσικας. (*Ριζοσπάστης*, 8/2/1923)

Ο Κώστας Καστρίτης διασώζει την εικόνα της διαδήλωσης χρησιμοποιώντας έναν ηρωικό παραστατικό λόγο: «Μπροστά οι “ήρωες” σε καρτσάκια. Κορμιά με παράσημα, αλλά παράλυτα. Συνέχεια οι ακρωτηριασμένοι. Μισοί άνθρωποι και μισοί με πατερίτσες και ξύλινα πόδια. [...] Πάνω από 1000 διαδηλωτές μπλοκάρισαν το Πολιτικό γραφείο. [...] Η επανάσταση... υποχρεώθηκε να δώσει ένα επίδομα.» (Κώστας Καστρίτης, *Ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα, μέρος Δ', 1925-1927: η*

νόθα “μπολσεβικοποίηση” του ΚΚΕ, Αθήνα, Εργατική Πρωτοπορία, σ. 141) Πρόκειται για το εφάπαξ επίδομα των 750 δραχμών το οποίο θα καταβαλλόταν σε όλους τους αναπήρους σε κάθε ανάπηρο οπλίτη διαμέσου της Στέγης Πατρίδας. («Περί χορηγίας εφ’ άπαξ επιδόματος εις οπλίτας αναπήρους πολέμου», Ν.Δ. 6/3/1923, ΦΕΚ 58, 6/3/1923) Ο Χαράλαμπος Αλεξόπουλος διασώζει το διάλογο με τον Πλαστήρα μέσα από το δικό του πρίσμα: «Ο Πλαστήρας νόμισε πως οι ανάπηροι βρίσκονταν στην ίδια κατάσταση που τους είχε αυτός και το Κράτος στρατιώτες. Έβγαλε μέσα σε αποδοκίμασίες ένα λόγο και προσπάθησε να μας πείσει πως εμείς οι “ήρωες” που χύσαμε το αίμα μας για την “πατρίδα” δεν θα πρέπει να την στεναχωρούμε γιατί πέρναγε δύσκολες στιγμές». Στη συνέχεια πήρε τον λόγο ο Αλεξόπουλος «ζητώντας την καταβολή του βοηθήματος και μέσα σε ενθουσιώδεις εκδηλώσεις των αναπήρων ξεσκέπασε το ρόλο του Πλαστήρα και της πατρίδας των κεφαλαιοκρατών», ενώ «ο Πλαστήρας καθ’ όλο το διάστημα στεκόταν δίπλα μας λυσσώντας για το αλύπτο ξεσκέπασμα» για να υποσχεθεί τη χορήγηση του βοηθήματος σε λίγες ημέρες. Όμως, στις αρχές Μαρτίου η καταβολή του δεν είχε ξεκινήσει, με αποτέλεσμα η διοίκηση του σωματείου να ασκεί καθημερινή πίεση με ανακοινώσεις. Στις 27 Μαρτίου, ύστερα από νέα συνέλευση, η οποία, σύμφωνα με τον Αλεξόπουλο, «είχε επίσης μεγάλη επιτυχία», αποφασίστηκε δεύτερο συλλαλητήριο. Σε όλη τη διαδρομή οι ανάπηροι φώναζαν το σύνθημα: «Κάτω οι κλέφτες. Θέλουμε το βοήθημα. Κάτω οι κοιλαράδες». Διασχίσαν τους κεντρικότερους δρόμους και έφτασαν στο Υπουργείο Στρατιωτικών, μέσα στο οποίο συνεδρίαζε το Υπουργικό Συμβούλιο. Στάλθηκε μια επιτροπή «αποτελούμενη από αόμματους, αναπήρους και ακρωτηριασμένους από δύο πόδια». Ο Πλαστήρας απείλησε «πως θα βάλει τα πολυβόλα» να τους σκοτώσουν, αλλά η επιτροπή απάντησε πως «το χειρισμό των πολυβόλων εμείς τον ξέρουμε». (*Πάλη των Τάξεων*, 17/12/1932) Στην ανακοίνωση του σωματείου, υπογεγραμμένη από τον πρόεδρο Χαράλαμπο Αλεξόπουλο και τον γενικό γραμματέα Κωνσταντίνο Βιτάλη, αναφέρεται πως ο πρωθυπουργός υποσχέθηκε ότι η κυβέρνηση θα αποδεχθεί

όλα τα αιτήματά τους. Ωστόσο, το σωματείο συνέχιζε να εκδίδει ανακοινώσεις και να επισκέπτεται τον πρωθυπουργό όλο τον Απρίλιο διεκδικώντας την καταβολή του σε όσους δεν το είχαν λάβει. (*Ριζοσπάστης*, 31/3/1923) Ο Αλεξόπουλος, δέκα χρόνια αργότερα, χαρακτηρίζει το ποσό αρκετά ικανοποιητικό για την εποχή και πιστώνει την επιτυχία στην καθοδήγηση των αρχαιομαρξιστών. (*Πάλη των Τάξεων*, 17/12/1932)

Με το ΝΔ της 2/6/1923 η κυβέρνηση του Πλαστήρα απαγόρευσε την παραμονή των αναπήρων σε Αθήνα, Πειραιά, Πάτρα και Θεσσαλονίκη, εάν δεν είχαν μόνιμη και δηλωμένη κατοικία σε αυτές. («Περι εξευρέσεως εργασίας και προστασίας θυμάτων», ΝΔ, 5/6/1923, *ΦΕΚ* 152, 8/6/1923) Περίπου 800 με 1000 ανάπηροι εξορίστηκαν, ενώ έμειναν στην Αθήνα όσοι είχαν ανοιχτές πληγές και όσοι δεν διακρίνονταν ότι ήταν ανάπηροι. Η νέα αυτή εξορία κράτησε ένα εξάμηνο, καθώς οι ανάπηροι άρχισαν να επιστρέφουν παράνομα στην Αθήνα δραπετεύοντας από τους υποχρεωτικούς τόπους διαμονής. (*Πάλη των Τάξεων*, 26/11/1932) Η σύνταξη της εφημερίδας του ΣΕΚΕ(Κ), ενάμισι μήνα μετά τα γεγονότα και χωρίς καμία αναφορά σε αυτά, χαρακτηρίζει τις διώξεις των αναπήρων εντελώς αδικαιολόγητες και υπογραμμίζει την ευθύνη του κράτους ως επίσημου εργολάβου των ιμπεριαλιστικών και όχι απελευθερωτικών πολέμων να αποζημιώσει τα θύματα. Συγκεκριμένα, αναφέρει πως «η Στέγη Πατρίδος διελύθη και πολλά μέλη της Ένωσης των Τραυματιών κ.λπ. ευρίσκονται εις τας φυλακάς». Ωστόσο, ο τόνος παραμένει πολύ ήπιος σχολιάζοντας απλώς πως «το κράτος έχει υποκρέωσιν να αναθεωρήσῃ την τσισαύτην [...] πολιτικήν» και να «λάβῃ σοβαρά υπ' ὄψιν τα αιτήματα» των αναπήρων πολέμου». (*Ριζοσπάστης* 2/6/1923) Ταυτόχρονα, οι ανάπηροι συμμετείχαν ενεργά σε όλες τις συγκεντρώσεις που οργάνωνε το ΣΕΚΕ(Κ). Στην πρωτομαγιά του 1923 συμμετείχαν στη συγκέντρωση στον Άγιο Ιωάννη Ρέντη και εκ μέρους τους μίλησε ο Ευάγγελος Δευτεραίος, ένα αρχαιομαρξιστικό στέλεχος που θα λάβει κεντρικό ρόλο στο σωματείο το επόμενο διάστημα, και ο Λευτέρης Αποστόλου. Σύμφωνα με τον Αλεξόπουλο, ο Δευτεραίος πρότεινε η συγκέντρωση εργατών και αναπήρων να κατευθυνθεί στις φυλακές Συγγρού, στην

Καλλιθέα, για να πιέσουν την απελευθέρωση των κρατουμένων αναπήρων. Ο γραμματέας της ΓΣΕΕ Ευάγγελος Ευαγγέλου, όμως, διαφώνησε και στις φυλακές πήγε μια ομάδα αναπήρων. (*Πάλη των Τάξεων*, 17/12/1932.)

Η ίδρυση νέων αναπηρικών σωματείων σε Αθήνα και περιφέρεια

Σε αυτό το πλαίσιο του έντονου κινηματικού κύκλου των αναπήρων πολέμου Αθηνών συγκροτήθηκαν και άλλα σωματεία. Αρχικά, αξίζει να επισημανθεί η εμφάνιση ενός νέου υποκειμένου, δηλαδή των συζύγων των νεκρών του πολέμου κάτω από τον γενικό τίτλο *θύματα* ή *απορφανισθέντες*. Οι μαυροφορεμένες γυναίκες αναλαμβάνουν στην τελετουργία διαδηλώσεων των θυμάτων πολέμου ειδικό ρόλο στην επιτέλεση συγκίνησης που χαρακτηρίζει τις πρακτικές των αναπήρων πολέμου. Στις 16 Απριλίου, λίγες μέρες πριν την κατάληψη στον συνοικισμό, ιδρύθηκε με πρωτοβουλία της Πανελληνίου Ενώσεως Αναπήρων Πολέμου το σωματείο απορφανισθέντων θυμάτων πολέμου. (*Ριζοσπάστης*, 16/4/1923) Η πρώτη ανακοίνωση, υπογεγραμμένη από την γραμματέα Ζηνοβία Λιενή και λογοκριμένη από το κράτος, υπογράμμιζε πως η κατάσταση των οικογενειών των φονευθέντων στους διάφορους πολέμους είναι «αληθώς απελπιστική» και «τραγική». (*Ριζοσπάστης*, 25/4/1923) Οι συλλογικές διαδικασίες του νέου σωματείου είναι πολύ συχνές. (*Ριζοσπάστης*, 30/4/1923, 7,10,11/6/1923) Ταυτόχρονα, ιδρύονται Ενώσεις Τραυματιών και Αναπήρων Πολέμου σε Λάρισα, στην Καλαμπάκα, τη Λαμία, ενώ φαίνεται να λειτουργούν σε Πάτρα, Γιάννενα, Βόλο, Πειραιά, Ηράκλειο και Καρδίτσα την και άλλες πόλεις (*Ριζοσπάστης*, 23,26/4/1923, 4/5/1923, 20,21/6/1923), ενώ η Ένωση Θεσσαλονίκης, η οποία ελεγχόταν από συντηρητικούς, περνάει εξίσου κάτω από τον έλεγχο ριζοσπαστικοποιημένων αναπήρων πολέμου. (*Ριζοσπάστης*, 17/11/1922) Η ίδρυση και η λειτουργία ξεχωριστών σωματείων σε διάφορες πόλεις είχε περιορίσει

το παλιό σωματείο στην Αθήνα και την ευρύτερη Αττική. Υπήρχε η ανάγκη, λοιπόν, για μία νέου τύπου πανελλαδική ενοποίηση των αναπηρικών συσσωματώσεων. Η Πανελλήνια Ένωση Αναπήρων-Τραυματιών Πολέμου έλαβε την πρωτοβουλία για ένα ιδρυτικό συνέδριο ομοσπονδίας θυμάτων ακολουθώντας το οργανωτικό παράδειγμα του εργατικού κινήματος.

Την ίδια περίοδο πάντως, τον Μάιο του 1923, η «επαναστατική κυβέρνηση» συμπληρώνει και επεκτείνει τα δικαιώματα ισόβιας συντάξεως σε μόνιμους ή εφέδρους αξιωματικούς και υπαξιωματικούς με ολική ανικανότητα και αποφασίζει την αύξηση στους υπόλοιπους. Επίσης, αποφασίζει την καταβολή των νοσπλείων στα στρατιωτικά νοσοκομεία για κάθε αποστρατευθέντα οπλίτη ο οποίος χρήζει νοσπλείας ή χειρουργικής επέμβασης εξαιτίας των τραυμάτων του. («Περί κανονισμού της συντάξεως κλπ αναπήρων εφέδρων ή μόνιμων υπαξιωματικών και αξιωματικών και ανθυπασιπιστών», ΝΔ, 12/5/1923, ΦΕΚ 127, 15/5/1923. «Περί νοσπλείας απολυθέντων οπλιτών εις τα Στρατιωτικά Νοσοκομεία» ΝΔ 31/5/1923, ΦΕΚ 151, 7/6/1923) Τον Ιούνιο του 1923 ικανοποίησε με ΝΔ (2/6/1923) σχεδόν όλα τα αιτήματα των αναπήρων. Ένα δμελές συμβούλιο που λειτουργούσε στο πλαίσιο της σχετικής Διεύθυνσης του Υπουργείου Υγιεινής αποφάσισε για την ίδρυση και τη λειτουργία περιπτέρων στην Αθήνα και σε άλλες περιοχές του κράτους, την εξεύρεση εργασίας σε αναπήρους και θύματα και, τέλος, την εισαγωγή τους σε εκπαιδευτήρια, άσυλα, νοσοκομεία και τη λήψη άλλων μέτρων. Το ΝΔ με μια σειρά άρθρων περιέγραφε τις συνθήκες παραχώρησης, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των περιπτερούχων μεταξύ των οποίων ήταν η οικονομική συμβολή στο Ταμείο της Ένωσης, το δικαίωμα παραχώρησης καφενείων ή πρατηρίων εντός δημοσίων καταστημάτων, τον διορισμό γυναικών συγγενών αναπήρων ή αποβιωσάντων οπλιτών σε θέσεις καθαριστριών, την απαλλαγή εκπαιδευτικού τέλους στα ορφανά του πολέμου και τον διορισμό αναπήρων σε δημόσιες θέσεις άνευ διαγωνισμού. («Περί εξευρέσεως εργασίας και προστασίας θυμάτων», ΝΔ, 5/6/1923, ΦΕΚ 152, 8/6/1923). Οι διατάξεις του ΝΔ εξειδικεύτηκαν με ΒΔ με-

ρικούς μήνες αργότερα «Περί κανονισμού λεπτομερειών [...] θυμάτων Πολέμου», ΒΔ 8/8/1923, ΦΕΚ 230, 18/8/1923. Σε περίπτωση μη ύπαρξης αναπήρων γίνεται διαγωνισμός. «Περί εκμεταλλεύσεως καφενείων και Πρατηρίων και υπό μη αναπήρων», ΝΔ 18/10/1923, ΦΕΚ 313, 31/10/1923. Παράλληλα, προσλαμβάνονται ανάπηροι στο ίδιο το Υπουργείο Υγιεινής. (Περί τροποποιήσεως [...] και οπλιτών, ΝΔ 17/10/1923, ΦΕΚ 313, 31/10/1923) Τον Δεκέμβριο του 1923 ανέθεσε στο Συμβούλιο των Δημοσίων Έργων του Υπουργείου Συγκοινωνίας να αποφασίζει περί του αριθμού, θέσεων, διαστάσεων και κάθε λεπτομέρειας σχετικά με τα περίπτερα. («Περί καθορισμού τρόπου κατασκευής περιπτέρων αναπήρων πολέμου», ΝΔ 29/11/1923, ΦΕΚ 340, 3/12/1923) Τέλος, με άλλο ΝΔ ίδρυσε Ειδική Υπηρεσία Απονομής Πολεμικών Συντάξεων στο πλαίσιο του Υπουργείου Υγιεινής, ενώ μια σειρά νόμων και διαταγμάτων επέλυαν διάφορα ζητήματα. («Περί συστάσεως εν Αθήναις Ειδικής Υπηρεσίας Απονομής Πολεμικών Συντάξεων» ΝΔ 2/6/1923, ΦΕΚ 153, 9/6/1923. «Περί διευκολύνσεως δια τους αποστρατευόμενους αξιωματικούς και ανθυπασιπιστές και τας οικογενείας αυτών», ΝΔ 17/6/1923, ΦΕΚ 166, 22/6/1923) Ο Αλεξόπουλος αναφέρει πως κατά την περίοδο 1924-1927 η δράση του σωματείου επικεντρώθηκε κυρίως σε αυτό το εξαμελές συμβούλιο στο οποίο οι ανάπηροι αντιπροσωπεύονταν με τέσσερις αντιπροσώπους. Οι δύο προέρχονταν από το σωματείο των συνταξιούχων αναπήρων και ήταν αρχειομαρξιστές, ενώ οι δύο προέρχονταν από το ξεχωριστό σωματείο περιπτερούχων στο οποίο οι άλλοι δεν είχαν δικαίωμα εγγραφής και ήταν συντηρητικοί. (*Πάλι των Τάξεων*, 20/12/1932)

Σύμφωνα με τους αρχειομαρξιστές, ο τρόπος απόκτησης των πλεονεκτημάτων του ΝΔ της 2/6/1923 ήταν οι «πελαταιακές σχέσεις». Η διοίκηση της Ένωσης καταγγέλλει ότι οι άδειες στους αναπήρους της προηγούμενης γενιάς δόθηκαν μέσω της «διαφθοράς» και της οικονομικής ή πολιτικής συναλλαγής κατονομάζοντας τα πρόσωπα και καλώντας τους αναπήρους να τους απομονώσουν. (*Ριζοσπάστης*, 8/10/1922, 29/7/1923, 6/8/1923, 10/8/1923.) Γενικά, η κριτική της αρχειομαρξιστικής διοίκησης εναντίον των αντιπάλων της διακρίνεται από

πθικές εγκλήσεις, χαρακτηριστικές γενικά στον αρχειομαρξιστικό συνδικαλισμό. Οι αντίπαλοι χαρακτηρίζονται «καθάρματα», «τα ελατήριά» τους «συμφεροντολογικά» διότι επιθυμούν «να καθίσουν στο σβέρκο των αναπήρων», ενώ συνδέονται με το Κράτος αποβλέποντας «κυρίως εις το Ταμείον της Ενώσεως και εις τα ποιλυποίκιλα ρουσφέτια που από το απαίσιο παρελθόν τους έχουν συνηθίσει». Το αντίπαλο δέος είναι γενικά οι ανάπηροι και η ηγεσία τους που αγωνίστηκε για δύο πόλους, τον ηθικό προδοσία να παραδώσει την Ένωση σε «μια ομάδα κιτρίνων αποτελούμενη από τα πιο ασύνειδα και ρυπαρά στοιχεία» η οποία διεξάγει συκοφαντικό αγώνα για δήθεν παράβαση του καταστατικού, έχοντας προφανώς τάξει στους δημοσιογράφους χρήματα από το Ταμείο. (Ριζοσπάστης, 10/8/1923) Η αρχειομαρξιστική πρόσληψη της πολιτικής σύγκρουσης αφορά δύο πόλους, τον ηθικό και τον ανήθικο, μια ρητορική που γενικά είναι ελκυστική στους παλαιούς πολεμιστές οι οποίοι διαπνέονται συνήθως από τις αξίες της τιμής.

Η ίδρυση Ομοσπονδίας Θυμάτων Στρατού και οι αντιπαραθέσεις με τους Παλαιούς Πολεμιστές

Στις 20 Ιουνίου 1923 ξεκίνησε στην αίθουσα της ΓΣΕΕ το ιδρυτικό συνέδριο της Πανελληνίου Ομοσπονδίας Θυμάτων Στρατού κατόπιν πρόσκλησης της Πανελληνίας Ένωσης Αναπήρων-Τραυματιών Πολέμου. Σε αυτό συμμετείχαν 22 αντιπρόσωποι, ενώ πρόεδρος εκλέχθηκε ο ανάπηρος Κυρίτσας. Από την Πανελλήνιο Ένωση Τραυματιών και Αναπήρων Πολέμου συμμετείχαν οι Γεώργιος Σταματόπουλος, Χαράλαμπος Αλεξόπουλος, Ηλίας Ιωάννου, Ιωάννης Αδελίτσας, Παντελής Μάρκου, Νικόλαος Μαρασλής, Π. Καρακλής, Γ. Κουτουρατζής, Φ. Παυλόπουλος, Γ. Ρούμπος και Ε. Δεδεμάδης. Από την εν Αθήναις Ένωση Απορραφισθέντων Θυμάτων Στρατού οι Κούλα Δαυλάτου, Κ. Διενή, Αλεξάνδρα Ρόκα και Ζωή Κανωτανοπούλου. Από τον Σύνδεσμο Αναπήρων και Τραυματιών Πολέμου Ιωαννίνων ο Γ. Κουτουρατζής, της Λάρισας ο Νικόλαος

Τζανετάτος, Βόλου ο Κωνσταντίνος Βιτάλης, Πειραιώς ο Ν. Μπουλουμπασής, Ηρακλείου ο Α. Κύλης και Λαμίας ο Γ. Ρούμκος. (Ριζοσπάστης, 20,21/6/1923) Πολλά από τα πρόσωπα αυτά συμμετείχαν στις δράσεις του ριζοσπαστικού αναπηρικού κινήματος στην Αθήνα και μετά την εξορία συνέχισαν τη δράση τους σε άλλες περιοχές συστήνοντας σωματεία κατά το αθηναϊκό πρότυπο. Ωστόσο, απουσιάζει το πολύ παλιότερο σωματείο της Θεσσαλονίκης, το οποίο απλώς στέλνει συχαρητήρια επιστολή, όπως και το σωματείο Καρδίτσας, ενώ βέβαια απουσιάζει το συντηρητικό σωματείο των περιπερούχων. Επίσης συχαρητήρια επιστολή έστειλαν σωματεία αποστρατευθέντων πολεμιστών Μαγνησίας και Αθηνών, η Κομμουνιστική Νεολαία Αθηνών, στην οποία οι αρχειομαρξιστές τότε είχαν σημαντική επιρροή, και η ΓΣΕΕ. Με άλλα λόγια, η Ομοσπονδία Θυμάτων Στρατού, κατά κύριο λόγο, συστήνεται από το δυναμικό που πρωτοστάτησε στις κινηματικές δράσεις του προηγούμενου διαστήματος, συμμετείχε στην Πανελλήνιο Ένωση Τραυματιών και Αναπήρων Πολέμου και ακολουθεί τον πολιτικό σχεδιασμό της αρχειομαρξιστικής παράταξης. Αυτό δεν σημαίνει πως όλοι αυτοί οι ανάπηροι και τα θύματα πολέμου ήταν αρχειομαρξιστές, αλλά ότι εμπιστεύονταν την τιμιότητα, την αποτελεσματικότητα και τη συνέπειά τους, καθώς και αναγνώριζαν τον καθοδηγητικό ρόλο τους.

Τα θέματα του συνεδρίου ήταν η υπογραφή του ιδρυτικού της Ομοσπονδίας, οι συντάξεις, η μονοπώληση του καπνού, η Στέγη Πατρίδος, δωρεάν συγκοινωνίες, νοσηλείες, περίθαλψη φυματικών αναπήρων πολέμου, προσλήψεις αναπήρων σε δημόσιες και ιδιωτικές επιχειρήσεις, φορολογία αναπήρων πολέμου, η έκδοση εφημερίδας της Ομοσπονδίας, η συνεργασία με τη ΓΣΕΕ και τη Διεθνή Θυμάτων Πολέμου, η μόρφωση των Αναπήρων Πολέμου και η μόρφωσή τους, η οργάνωση των απορραφισθέντων, ο προϋπολογισμός της Ομοσπονδίας, καταστατικό των τμημάτων και των απορραφισθέντων και, τέλος, αρχαιρεσίες. Ο Ηλίας Ιωάννου κήρυξε την έναρξη των εργασιών, ενώ πρόεδρος εκλέχτηκε ο Βασίλης Κυρίτσας και γραμματέας ο Α. Κύλης. Διαβάστηκε επιστολή των φυλακισμένων της Συγγρού και διακόπηκαν οι

εργασίες για πέντε λεπτά προς τιμή τους. Συμβουλευτική ψήφος δόθηκε στον εκπρόσωπο της ΓΣΕΕ και στην εν Αθήναις Ένωση Αποστρατευμένων Πολεμιστών. (*Ριζοσπάστης*, 23/6/1923) Αποφασίστηκαν διάφορα ψηφίσματα, πολλά θέματα παραπέμφθηκαν στη νέα διοίκηση, ενώ αποφασίστηκε η συνεργασία με τη ΓΣΕΕ και τη Διεθνή Θυμάτων Πολέμου. Ιδιαίτερη βαρύτητα δόθηκε στο ψήφισμα για τη μόρφωση και την εξύψωση του φρονήματος των αναπήρων, θέμα που απασχολούσε γενικά την αρχειομαρξιστική οργάνωση. Αποφασίστηκε ακόμη η μελλοντική ενοποίηση των σωματείων αναπήρων και απορφανισθέντων πολέμου. Διαμαρτυρία στη Διεθνή Θυμάτων Πολέμου για την αδιαφορία του ελληνικού κράτους. (*Ριζοσπάστης*, 24/6/1923) Αποφασίστηκε το ποσό της μισθοδοσίας της διοίκησης της Ομοσπονδίας, όπως και το ψήφισμα απαλλαγής των αναπήρων από την στρατιωτική επίταξη εν καιρώ απεργίας. Μια σημαντική απόφαση αφορούσε τη μη εφαρμογή της Κυριακής αργίας για τα περίπτερα. Ξεχωρίζει ο λόγος της Κούλας Δουλάκου η οποία κάλεσε τους αντιπροσώπους να μην αφήσουν να μείνει η Ομοσπονδία ένας οργανισμός στα χαρτιά, αλλά ότι «πρέπει να οργανωθούν και να μορφωθώμεν επί της βάσης της πάλης των τάξεων». Μέλη της Εκτελεστικής Επιτροπής εκλέχτηκαν οι φυλακισμένοι Γιώργος Σταματόπουλος και Χαράλαμπος Αλεξόπουλος, Ηλίας Ιωάννου και Κούλα Δουλάκου. Ως εποπτική επιτροπή εκλέχτηκαν οι Η. Καζακλής, Ε. Δευτεραίος και Ν. Μαρασλής. Μέλη της συντακτικής επιτροπής της εφημερίδας οι Αλεξόπουλος, Σταματόπουλος και Δευτεραίος. (*Ριζοσπάστης*, 25/6/1923) Σύμφωνα με τους αρχειομαρξιστές, οι ίδιοι κατάφεραν να κερδίσουν την εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας των συνέδρων υποστηρίζοντας τη διεύρυνση των διεκδικήσεων όχι μόνο για τους αναπήρους, αλλά και για τα θύματα πολέμου, δηλαδή χήρες και παιδιά σκοτωμένων στον πόλεμο ή φυματικών στρατιωτών. Ο αντικαπιταλιστικός χαρακτήρας της Ομοσπονδίας είναι εμφανής στα ρητορικά σχήματά της. Με αφορμή τη μεταφορά οστών από την Τουρκία στην Ολλανδία και την έντονη φημολογία ότι προέρχονται από τους νεκρούς φαντάρους, η Ομοσπονδία κυκλοφόρησε μια ανακοίνωση στην οποία

κατηγορεί τους «διεθνείς κεφαλαιοκράτες» πως «δεν έφτασε μόνο η ζωή» τους, αλλά «καίνε στα καμίνια των εργοστασίων τους τα σπαρμένα στα ακανή κοιμητήρια της μικρασιατικής γης κόκκαλα των αγαπημένων θυμάτων μας για να τα μεταβάλουν σε εμπορεύσιμα βιομηχανικά λιπάσματα». Για αυτό τον λόγο «η αγανάκτηση φουσκώνει σα θάλασσα ενάντια στους ισχυρούς κεφαλαιούχους που κυβερνούν τους λαούς για το νέο τους παγερό σαν το θάνατο έγκλημα». Ωστόσο, δεν περίμεναν τίποτε καλύτερο ούτε από τους Έλληνες πλουτοκράτες οι οποίοι μαζί με τους διεθνείς στρατοκράτες εμπορευτήκανε τη ζωή τους «σκορπίζοντας τη στάχτη στον άνεμο στα μέτωπα της Ουκρανίας, Μακεδονίας, Θράκης και Μικράς Ασίας για να ρουφήξουν τα άνομα κέρδη τους μεταβάλλοντας σε κίτρινο χρυσάφι το κόκκινο ζεστό αίμα» τους. Στους πολέμους, λοιπόν, δεν υπήρχε κάποιο εθνικό δίκαιο ή κάποια πατριωτικά ιδανικά, αλλά μόνο το «άτιμο» το κέρδος της ελληνικής και διεθνούς κεφαλαιοκρατίας, του «αιμοσταγούς αστικού συγκροτήματος» που δεν σταματά να κερδίζει σε βάρος των θυμάτων. (*Ριζοσπάστης*, 4/5/1924)

Την ίδια περίοδο οργανώθηκε το Συνέδριο των Παλαιών Πολεμιστών και Θυμάτων Στρατού. Στους διαλόγους που δημοσιεύσε ο *Ριζοσπάστης* διαφαίνεται η διαφωνία ανάμεσα στους κομματικούς και τους αρχειομαρξιστές. Η αντιπαράθεση, όμως, γίνεται με ήπιους και πολιτικούς τόνους και αφορά κυρίως τη συμμετοχή ή όχι της ΠΟΑΘΣ στο Συνέδριο των Παλαιών Πολεμιστών. Οι αρχειομαρξιστές (Αλεξόπουλος, Σταματόπουλος) θεωρούσαν ότι δεν πρέπει να αντιπροσωπευτούν τα θύματα καθώς έχουν δικές τους διεργασίες παρά μόνο η Εκτελεστική Επιτροπή της ΠΟΑΘΣ, ενώ οι κομματικοί (Πυλιώτης, Πουλιόπουλος, Σταυρίδης κ.ά.) υποστήριζαν την ενοποίηση του αγώνα και ως εκ τούτου την ενσωμάτωση της ΠΟΑΘΣ στους Παλαιούς Πολεμιστές. Οι αρχειομαρξιστές υποστήριζαν πως η «συνένωση των θυμάτων και εφέδρων θα πρέπει να πραγματοποιηθεί μόνον εφόσον αποδειχθεί η ύπαρξη κοινών συμφερόντων μεταξύ εφέδρων και θυμάτων», αλλά παρότι «γενικώς έχουν κοινά συμφέροντα», ωστόσο «διαφέρουν στις λεπτομέρειες». Αντιπρότεινε τη συνο-

μοσπονδιακή και όχι ομοσπονδιακή συνέ-
νωση. Ο κομματικός Βασίλης Νικολινάκος
αντέκρουσε υποστηρίζοντας πως υπάρχει ο
κίνδυνος οι ανάπηροι και τα θύματα να πα-
ρασυρθούν από αντιδραστικούς κύκλους.
Τελικά ιδρύθηκε η Πανελλήνιος Ένωση των
Παλαιών Πολεμιστών και Θυμάτων Στρατού
(ΠΕΠΠΘΣ) με εντολή προς την Εκτελεστική
Επιτροπή να ενσωματώσει τα τοπικά τμή-
ματα των Ενώσεων Θυμάτων. Στη συνέχεια,
ο Πουλιόπουλος απαίτησε τον οικονομικό
έλεγχο της ΠΟΑΘΣ αφού θεωρούνταν τμή-
μα της ΠΕΠΠΘΣ, αλλά ο Αλεξόπουλος δια-
φώνησε. Στην πράξη οι αναπηρικές ενώσεις
δεν θα ενσωματωθούν ποτέ στην ΠΕΠΠΘΣ,
ωστόσο φαίνεται πως το κλίμα δεν ήταν
πολύ εχθρικό, καθώς και οι δύο πλευρές
επιζητούσαν τη συνεργασία κάτω από δια-
φορετικό πρίσμα. Στα 1925, οι κομματικοί
θα επαναλάβουν την πρόταση για ενοποί-
ηση των δύο συνομοσπονδιών, αλλά οι αρ-
χειομαρξιστές εκ νέου θα αρνηθούν. (*Ριζο-
σπάστης*, 6-19/5/1924, Κώστας Καστρίτης,
*Ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού
στην Ελλάδα, μέρος Δ΄, 1925-1927: η νόθα
“μπολσεβικοποίηση” του ΚΚΕ, ό.π., σ. 108.*)
Μετά το ιδρυτικό συνέδριο της ΠΕΠΠΘΣ ο
Ριζοσπάστης σταμάτησε να δημοσιεύει
μέχρι το 1926 ανακοινώσεις των αρχειο-
μαρξιστικών αναπηρικών σωματείων θε-
ρώνοντας πως λειτουργούν ανταγωνιστικά

στο ενοποιημένο παλαιοπολεμικό κίνημα.
Η πρώτη ανακοίνωση μετά τη δικτατορία εί-
ναι η «Διαμαρτυρία της Ομοσπονδίας Θυμά-
των Πολέμου». (*Ριζοσπάστης*, 22/9/1926)
Γι' αυτό απουσιάζουν πληροφορίες για τη
δράση του αναπηρικού κινήματος. Ωστόσο,
είναι γνωστό πως την περίοδο 1924-1927
οι αρχειομαρξιστές αντιπροσώπευαν τους
αναπήρους στο ειδικό συμβούλιο που είχε
συσταθεί στο Υπουργείο Πρόνοιας.

Στα τέλη του 1926, οι συντηρητικοί ανά-
πηροι φαίνεται πως είχαν καταφέρει να συ-
ντάξουν δυνάμεις ενόψει του Β΄ Συνεδρίου
της Ομοσπονδίας Αναπήρων και Θυμάτων
Πολέμου. Συγκεκριμένα, κατάφεραν να
ελέγξουν την εξελεγκτική επιτροπή και
να καταλάβουν τη διοίκηση συγκροτώντας
«προσωρινή διοικητική επιτροπή». Η εξελε-
γκτική επιτροπή, ελέγχοντας τα οικονομικά
της Ομοσπονδίας από το 1922 και έπειτα,
κατήγγειλε τον μέχρι πρότινος γενικό γραμ-
ματέα αρχειομαρξιστή Βαγγέλη Δευτεραίο
για καταχρήσεις και καταστροφή της έκθε-
σης δράσης. Ο *Ριζοσπάστης* στήριξε τους
συντηρητικούς και εθνικιστές ανάπηρους
αναπαράγοντας τις κατηγορίες εναντίον
των αρχειομαρξιστών. Υποστήριξε ότι οι
πράξεις του Δευτεραίου μαρτυρούν «εγ-
γλωττως την ενοχίν των τότε διοικούντων,
κακή τη μοίρα, την ένωση και την ομοσπον-
διαν Σταματοπούλου και Αλεξοπούλου

γνωστών οπαδών της “μορφώσεως” της “αρχειομαρξιστικής” μαφίας, μπράβων του κ. Κονδύλη και ολετήρων του αγώνος των θυμάτων πολέμου». (*Ριζοσπάστης*, 1/11/1926) Σε υπόμνημα προς την κυβέρνηση η Ομοσπονδία ζητούσε την ανασυγκρότηση της Στέγης Πατρίδος (*Ριζοσπάστης*, 21/12/1926), κάτι το οποίο φαίνεται ότι επιτεύχθηκε, αν και οι ανάπηροι διαμαρτύρονταν για τις συνθήκες διαβίωσης σε αυτήν. (*Ριζοσπάστης*, 11/6/1927) Μια από τις βασικές κατηγορίες των κομματικών προς τους αρχειομαρξιστές ανάπηρους ηγέτες ήταν η κατοχή πολλών περιπτέρων από τους αρχειομαρξιστές Σταματόπουλο και Μάρκου «πουλώνοντας τους τραυματίες και τους αναπήρους». (*Ριζοσπάστης*, 10/6/1927)

Το Β΄ Συνέδριο πραγματοποιήθηκε τελικά τον Γενάρη του 1927 στην αίθουσα του Συλλόγου Εμποροϋπαλλήλων Αθηνών. Σε αυτό αντιπροσωπεύτηκαν οργανώσεις Αθηνών, Θεσσαλονίκης, Λεβαδειάς, Γυθείου, Πύργου, Μεσολογγίου, Κορίνθου, Δράμας, Καλαμών, Γεννησιών, Γρεβενών, Ιωαννίνων, Ρεθύμνου, Κεφαλληνίας, Θυμάτων Πειραιώς, Θυμάτων Αθηνών, Πατρών, Σπάρτης, Ενώσεως Χηρών και Ορφανών Θεσσαλονίκης. (*Ριζοσπάστης*, 20/1/1927) Το προεδρείο που συγκροτήθηκε φαίνεται ότι ελεγχόταν από συντηρητικούς της ομάδας Γ. Παργανά (Δ. Μαρτίνης, Α. Χριστόπουλος και Ξανθάκης). Οι συζητήσεις αφορούσαν την αύξηση των συντάξεων, προνόμιο της πώλησης καπνού, τον διωγμό των αναπήρων γύρω από τη Στέγη Πατρίδος και την ανασυγκρότησή της ως εκπαιδευτική σχολή, τη διεκδίκηση δωρεάν εισιτηρίων, το Ταμείο Θυμάτων. Ωστόσο, δεν προκύπτει από τα πρακτικά του *Ριζοσπάστη* κάποια άλλη πληροφορία σχετικά με τη νέα διοίκηση ή τις διαφωνίες μέσα στο Συνέδριο. (*Ριζοσπάστης*, 21-24/1/1927) Σε επιστολές όμως του Παργανά ως προέδρου του Β΄ Συνεδρίου και του αναπηρικού σωματείου που ελέγχει και της Ένωσης Αναπήρων Πολέμου «η Μεγάλη Ελλάς» που δημοσίευσε ο *Ριζοσπάστης*, ο Παργανάς δηλώνει πως «εχτίκασε μέσα στο Συνέδριο με τας εθνικιστικές αγορεύσεις» του και «το Συνέδριον σύσσωμον εξέβαλε τους κομμουνιστάς». Ωστόσο, δηλώνει μετανωμένος είχε «ποτίσει τις βλακείες της φιλοπατρίας» και «πολλούς άλλους

συναδέλφους» του και πίστευε «στις περί Πατρίδος θεωρίες», ενώ πλέον έχει ανοίξει τα μάτια του. Η αιτία είναι πως η κυβέρνηση επιχείρησε να περικόψει το μονοπώλιο του καπνού των αναπήρων στις πόλεις κάτω των 10.000 κατοίκων, αλλά και την περικοπή των συντάξεων. (*Ριζοσπάστης*, 13/7/1927, 14/7/1927)

Ενότητα και διάσπαση στα αναπηρικά σωματεία Αθήνας

Στις 15 Ιουνίου 1923 έλαβε χώρα νέα συνέλευση της αρχειομαρξιστικής Πανελληνίου Ενώσεως Τραυματιών Αναπήρων Πολέμου στην αίθουσα του Εργατικού Κέντρου Αθήνας με κύριο θέμα την εκλογή αντιπροσώπων για το Α΄ Πανελλαδικό Συνέδριο των Θυμάτων Στρατού. Πρόεδρος υπογράφει ο Ιωάννης Ηλίας και γενικός γραμματέας ο Κωνσταντίνος Βιτάλης. (*Καθημερινή*, 13/6/1923) Στις αρχαιρεσίες οι Χαράλαμπος Αλεξόπουλος, Γιώργος Σταματόπουλος και Παντελής Μάρκου λαμβάνουν 154 ψήφους, Ηλίας Ιωάννου 146, Ι. Αδελίτης 145, Φ. Παυλόπουλος 144, Ευάγγελος Δευτεραίος 144 καταγράφοντας εμπιστοσύνη στην αρχειομαρξιστική παράταξη. Ωστόσο, οι πρώτοι δεν μπορούν να καταλάβουν τις θέσεις τους όντας φυλακισμένοι και συγκροτείται προσωρινή διοικητική επιτροπή. (*Ριζοσπάστης*, 16/6/1923) Οι ανάπηροι τότε των άλλων παρατάξεων, ο φιλοκυβερνητικός Καβούκος και οι εκπρόσωποι της παλαιάς γενιάς Δραγώνας, Σβολόπουλος κ.ά. καταγγέλλουν ως παράνομη την εκλογή προσωρινής διοικητικής επιτροπής και επιχειρούν να ελέγξουν εκ νέου το σωματείο με τη βοήθεια του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας. Η Προσωρινή Διοικητική Επιτροπή καταγγέλλει τις προθέσεις τους, περιγράφει τους πρόσφατους αγώνες ξεκαθαρίζοντας πως δεν θα τους επιτρέψει «να μας γκρεμίσουν εκείνο που με αίμα μέχρι σήμερα νεφτάσαμε». (*Ριζοσπάστης*, 29/7/1923) Ακολουθεί μια δημόσια αντιπαράθεση ανάμεσα σε μέλη των δύο παρατάξεων με δημοσιεύσεις στις εφημερίδες *Αθηναϊκή* και *Ριζοσπάστη*. Φαίνεται ότι το κρίσιμο διακύβευμα αφορούσε τη συμμετοχή δύο μελών της Πανελληνίας Ένωσης στο

εξαμελές συμβούλιο του Υπουργείου Προνοίας για τα θύματα πολέμου και για αυτό συντηρητική αντιπολίτευση έθετε ζήτημα νομιμότητας. (*Ριζοσπάστης*, 6/8/1923)

Τα μέλη της παλιάς γενιάς, έχοντας χάσει τους συσχετισμούς πλέον, εμφανίζονται στο προσκήνιο μέσω ενός νέου σωματείου με τον τίτλο «Αλληλοβοηθητικός Σύλλογος η “Αλληλεγγύη” Περιπερούχων Καπνοπωλών Τραυματιών 1912-1923 εντεύθεν». Με το σωματείο αυτό ουσιαστικά η ενεργή πολιτική δράση των αναπήρων πολέμου μεταλαμπαδεύεται σε ένα τελείως διαφορετικό πεδίο, καθώς τα επαγγελματικά ζητήματα των καπνοπωλών θα γίνονται μία από τις υποθέσεις των αναπηρικών σωματείων. Όταν αργότερα θα αποκτήσει περίπτερα και η νέα γενιά των αναπήρων, οι ριζοσπαστικές πρακτικές θα χαρακτηρίζουν το ενιαίο κίνημα αναπήρων πολέμου και περιπερούχων- καπνοπωλών. Προς το παρόν πάντως, το παλιό σωματείο, δηλαδή η Πανελλήνιος Ένωση Αναπήρων Τραυματιών Πολέμου, μετονομάζεται αρχικά σε Πανελλήνιος Ένωση Τραυματιών Συνταξιούχων Πολέμου, για να διαχωριστεί από τους περιπερούχους, ενώ αδυνατεί πλέον να κινητοποιήσει το διάσπαρτο δυναμικό και να δημιουργήσει κινηματικά γεγονότα. Για αυτό τον λόγο, για τα ζητήματα των συντάξεων, π.χ. της επέκτασης του δικαιώματος περίθαλψης μετά τη λήξη του, περιορίζεται σε υπομνήματα προς την κυβέρνηση (*Ριζοσπάστης*, 14/8/1923), ενώ μάλλον γίνονται αντικείμενο διαβούλευσης μέσα στο εξαμελές συμβούλιο του Υπουργείου Προνοίας και όχι στο δρόμο με διαδηλώσεις και επισκέψεις στα κυβερνητικά στελέχη. Στο εσωτερικό της Πανελλήνιου Ενώσεως Συνταξιούχων Τραυματιών Πολέμου η αντιπαράθεση έχει λάβει εθνικοτοπικό χαρακτήρα. Οι αριστερίζοντες είναι κυρίως Παλαιοελλαδίτες, ενώ οι φιλοκυβερνητικοί-φιλοβενιζελικοί είναι Μικρασιάτες. Οι τελευταίοι αντιμετωπίζονται από τους πρώτους ως προπύργιο των κωνσταντινικών περιπερούχων. (*Ριζοσπάστης*, 22/1/1924)

Στις 19 Αυγούστου 1924 σε έκτακτη γενική συνέλευση, η Πανελλήνιος Ένωση Τραυματιών Συνταξιούχων Πολέμου μετονομάζεται σε Ένωση Θυμάτων Στρατού Αθηνών καθώς με την ίδρυση της Ομοσπονδίας και των άλλων σωματείων ο χαρακτήρας είχε

αλλάξει. Η διοίκηση των φυλακισμένων αναπήρων πολέμου αφήνει τα νήια σε άλλα πρόσωπα της αρχειομαρξιστικής παράταξης, καθώς πλέον αναλαμβάνει κεντρικό ρόλο στην Ομοσπονδία. Ο Ευάγγελος Δευτεραίος αναλαμβάνει γενικός γραμματέας και ο Γεώργιος Ζόμπολας ταμίας, ενώ μέλη είναι οι Γεώργιος Βοραδάκης, Κωνσταντίνος Κονταξάκης και Κωνσταντίνος Κονδύλης. Η ανακοίνωση του σωματείου, δημοσιευμένη στον *Ριζοσπάστη* στις αρχές του νέου έτους, περιγράφει την κατάσταση των αναπήρων. Η σύνταξη που με θυσίες κατακτήθηκε δεν επαρκεί πλέον «καθώς με την ακρίβεια της ζωής δεν μας αρκεί μήτε σπύρτα να αγοράζουμε» με αποτέλεσμα «η γδύμνια και η πείνα» να μαστίζει τους αναπήρους και τις οικογένειές τους καθώς και τα απορριψιμένα θύματα Στρατού. Οι ανάπηροι «διωγμένοι από το σπίτι μας, τη Στέγη Πατρίδος, γυρίζουμε κουρελιασμένοι στους δρόμους», ενώ το κράτος δεν παραχωρεί ούτε καν άδεια επαίειας. Τα αιτήματά τους είναι αύξηση της σύνταξης, επανεγγραφή στη Στέγη Πατρίδος, την ανέγερση 100 περιπτέρων, τη μονοπώληση του καπνού και τρόφιμα από την επιμελητεία. (*Ριζοσπάστης*, 22/1/1924)

Το καταστατικό της Ένωσης Θυμάτων είναι το ίδιο με τα προηγούμενα της Πανελλήνιας Ένωσης. Σκοποί της είναι «η εξυπηρέτησις των υλικών και ηθικών συμφερόντων των μελών της ως και η πνευματική ανάπτυξις αυτών». Για αυτό τον λόγο επιδιώκεται «την υπό του κράτους χορήγησιν συντάξεως ικανοποιητικής επί τη βάσει τιμαρίθμου του κόστους της ζωής», την «δαπάναις του Κράτους εξασφάλισιν κατοικίας» και «χορήγησιν ιατρικής περιθάψεως και φαρμάκων, νοσοκομειακής νοσηλείας», «την οικονομικήν ενίσχυσιν ... διά της εξασφάλισεως θέσεων εις δημοσίας ή ιδιωτικές υπηρεσίας» και κάθε άλλο αίτημα σχετικά με τις ανάγκες «των ανικάνων και των απορριψιθέντων». Για να πετύχει τους στόχους της η Ένωση θα συνεργαστεί με τοπικές εργατικές οργανώσεις, για την ίδρυση ομίλων στα χωριά της περιφέρειας και την ίδρυση Ταμείου Επαγγελματικού ή Αμύνης από τις συνδρομές των μελών. Η ΕΘΣΑ αποτελεί τμήμα της Ομοσπονδίας Θυμάτων Στρατού, ακολουθεί τις αποφάσεις της και προσαρμόζει το καταστατικό της,

Μέλη της είναι «οι κατά την στρατιωτικήν υπηρεσίαν παθόντες νόσον» που κρίθηκαν ανίκανοι από τη Στρατιωτική Επιτροπή Απαλλαγών, όσοι και μέχρι έξι μήνες μετά την αποστρατεία τους απέκτησαν νόσο και, τέλος, τα θύματα που έχασαν τους προστάτες τους στη στρατιωτική υπηρεσία. Η σφραγίδα της Ένωσης γράφει στον τίτλο της και στο κέντρο έναν ανάπηρο ακρωτηριασμένο στηριζόμενο πάνω σε δεκανίκια, ενώ η σημαία είναι ίδια με της Ομοσπονδίας Θυμάτων Στρατού φέροντας τον τίτλο.

Στα τέλη του 1923 οι συντάξεις μειώθηκαν κατά το 1/10 σε σχέση με τον νόμο του 1922 και ορίζονταν το ελάχιστο 20 δρχ. μηνιαίως για χήρες συζύγους, 15 δρχ. για μπτέρες, 30 για ανάπηρους με μερική ανικανότητα και 60 δρχ. με ολική ανικανότητα. («Περί τροποποιήσεων [...] του Ελεγκτικού Συνεδρίου», ΝΔ 9/10/1923, ΦΕΚ 287, 12/10/1923) Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να ενταθούν από τα σωματεία οι πιέσεις προς τη νέα κυβέρνηση Παπαναστασίου για επαναφορά των συντάξεων. Την ίδια στιγμή οι συνταξιούχοι ανάπηροι της Πανελληνίου Ενώσεως Συνταξιούχων Τραυματιών Πολέμου και μετέπειτα Ένωσης Θυμάτων Στρατού Αθήνας κατηγορούν τους συντηρητικούς κωνσταντινικούς περιπετερούχους του «Αλληλοβοηθητικού Συλλόγου “Αλληλεγγύη” Περιπετεριούχων Καπνοπωλών Τραυματιών 1912-1923 εντεύθεν» πως, εκτός από την προσπάθειά τους να ελέγξουν το σωματείο, αποκομίζουν χιλιάδες δραχμές σε βάρος τους διότι τους ενοικιάζουν ανά δύο ή τρεις περίπετρα στις άκρες της πόλης και άρα χωρίς πολλά έσοδα, ενώ αποσκοπούν στη διάλυση του εξαμελούς συμβουλίου του Υπουργείου Πρόνοιας για να αποφύγουν την καταβολή των ενοικίων. Στην πράξη τα δύο σωματεία λειτουργούν ως δύο διαφορετικές πολιτικές παρατάξεις, παρότι οι αντιθέσεις εδράζονται στις διαφορετικές γενιές, διαφορετικές προσλήψεις ενότητας του στρώματος, εσωτερικές διαστρωματώσεις και εθνικοτοπικές συγκροτήσεις. Πολλές φορές οι εκπρόσωποι τους εμφανίζονταν με εντελώς διαφορετικές απόψεις για τα πλέον διαχειριστικά ζητήματα. Τον Μάιο του 1924 μια ανακοίνωση της ΕΘΣΑ χαρακτηρίζει τις απόψεις του άλλου σωματείου «γελιόεις». Η ΕΘΣΑ στήριζε το υπόμνημα που είχε υποβληθεί

από την Ομοσπονδία στην κυβέρνηση, ενώ το συντηρητικό σωματείο διαφωνούσε. Η Ομοσπονδία πρότεινε για την επίλυση του αδιεξόδου κοινή συνεδρίαση με σκοπό να προκύψει κοινό υπόμνημα, η οποία όμως δεν έγινε δεκτή. Για αυτό τον λόγο, η ΕΘΣΑ πήρε την πρωτοβουλία να προσκαλέσει σε παναναπηρική συγκέντρωση όλους ανεξαιρέτως τους αναπήρους σε όποιο σωματείο και εάν συμμετέχουν. (*Ριζοσπάστης*, 5/4/1924) Οι διαδικασίες αυτές οδήγησαν σε νέες κινητοποιήσεις οι οποίες όμως δεν θα αποκτήσουν την ένταση των προηγούμενων χρόνων.

Η ίδρυση του Ταμείου Θυμάτων Πολέμου (ΤΘΠ)

Τον Ιούλιο του 1924 150 ανάπηροι της ΕΘΣΑ οργάνωσαν συγκέντρωση διαμαρτυρίας έξω από τη Βουλή, καθώς προσδοκούσαν την υπερψήφιση σχετικού νομοσχεδίου όπως το Υπουργείο Πρόνοιας είχε υποσχεθεί. Η συνεδρίαση διακόπηκε και ο νέος πρωθυπουργός της δημοκρατικής κυβέρνησης Αλ. Παπαναστασίου δήλωσε πως δεν υπάρχει το νομοσχέδιο για να το κάνουν λόγο και ότι είναι αργά αυτό να αλλάξει καθώς η συνεδρίαση της Βουλής θα διακοπεί. Οι ανάπηροι, όταν πληροφορήθηκαν την απάντηση του πρωθυπουργού, άρχισαν να φωνάζουν «Πεινάμε! Πεινάμε», «Μας πετάξατε στους δρόμους, αφού μας κάνατε σακάτηδες!» δημιουργώντας μεγάλο θόρυβο στο προαύλιο της Βουλής. Στη συνέχεια κατέφτασε ο Υπουργός της Εννόμου Τάξεως τον οποίο οι ανάπηροι άρχισαν να αποδοκιμάζουν «επιδεικνύοντες την κατάντια των προς τον υπουργόν –άλλος το σπασμένο χέρι του, άλλο το πόδι του– και έλεγαν ότι είνε αίσχος αφού έπαθαν το χάλι αυτό για την πατρίδα, ν’ απατώνται τώρα με τον ελεεινότερον τρόπον». Ο υπουργός αναγκάστηκε να υποσχεθεί ότι εντός της νυκτός θα ληφθούν απόψεις. (*Ριζοσπάστης*, 18/7/1924.) Πράγματι, ο νόμος 3122 της 30/7/1924 με μια σειρά λεπτομερών διατάξεων ρύθμισε τις συντάξεις, τις προϋποθέσεις και τις διαδικασίες απονομής συντάξεων. Με βάση αυτό ο «ναυτόπαις» λάμβανε 270 δρχ., ο ναύτης και ο οπλίτης

300 δρχ., ο δεκανέας και ο δίοπος 310 δρχ., ο λοχίας και ο υποκελευστής, 320 δρχ., ο επιλοχίας και ο κελευστής 330 δρχ. Ωστόσο, η σύνταξη κυμαινόταν ανάλογα το ποσοστό αναπηρίας. Οι συντάξεις απονέμονταν από ειδική επιτροπή με την προεδρία πρωτοδίκου. Δεν συμμετείχαν ανάπηροι. Ταυτόχρονα, αναδιοργανώθηκε το Τμήμα Πολεμικών Συντάξεων και Προστασίας Θυμάτων Πολέμου του Υπουργείου Υγιεινής και Περιθάλψεως. Τέλος, συγκροτήθηκαν σε διάφορες περιοχές Ιατρεία Θυμάτων Πολέμου («Περί απονομής πολεμικής συντάξεως εις οπλίτας παθόντας κατά τους 1912 και εφεξής πολέμους και επιστρατεύσεις ως και τας οικογενείας αυτών», Νόμος 3122, 30/7/1924, ΦΕΚ 173, 30/7/1924. «Περί μετονομασίας του τμήματος Περιθάλψεως θυμάτων Πολέμου και Εφεδρικών Επιδομάτων εις Τμήμα Πολεμικών Συντάξεων και προστασίας θυμάτων Πολέμου», Π.Δ. 15/8/1922, ΦΕΚ 201, 22/8/1922. «Περί τροποποιήσεως [...] Ιατρείου Θυμάτων Πολέμου Ματαθοκάμπου», ΠΔ 27/10/1924, ΦΕΚ 276, 4/11/1924) Στα 1925 οι ανάπηροι λάμβαναν σύνταξη που κυμαινόταν από τις 100 δρχ. για εκείνους με την ελάχιστη αναπηρία έως 750 για εκείνους με ολική αναπηρία. Η πλειονότητα των αναπήρων λάμβανε περίπου 400 δρχ., ωστόσο πολλοί ανάπηροι είχαν προπωλήσει ένα μέρος της σύνταξης (30%) σε διάφορους «μεσίτες» που εμπορεύονταν τα βιβλιάρια αναπηρίας. Ωστόσο, ο εκτιμώμενος τιμάρθμος της ζωής υπολογιζόταν στις 1.500 δρχ., δηλαδή πολύ παραπάνω από το ποσό της σύνταξης. Γι' αυτό ένα μεγάλο μέρος των αναπήρων συνέχιζε να καταφέρει στην επιεία. Οι κήρες και τα ορφανά αντίστοιχα λάμβαναν 300 δρχ. σύνταξη και το προνόμιο της ραφής ρούχων του στρατού, αν και τελικά το κράτος αγόραζε, σύμφωνα με τον Ριζοπάστη, από ευρωπαϊκές βιομηχανίες. Εξάλλου, ο όρος *θύμα του πολέμου* ήταν πολύ ευρύς και περίπου 100 χιλιάδες είχαν προχωρήσει σε αιτήσεις για σύνταξη. (Ριζοπάστης, 11/4/1925) Σε συγκριτικό πίνακα ο Ριζοπάστης υποστήριζε πως τα θύματα πολέμου των άλλων κρατών λάμβαναν 10 φορές μεγαλύτερη σύνταξη. (Ριζοπάστης, 12/4/1925) Ωστόσο, οι διώξεις εναντίον του μαχόμενου δυναμικού των αναπήρων που συσπειρώνονταν γύρω από το αρχαιο-

μαρξιστικό σωματείο συνεχίστηκαν καθώς για ακόμη μια φορά ανάπηροι διώχθηκαν από τη Στέγη Πατρίδος. (Ριζοπάστης, 10/7/1924)

Τον Οκτώβριο του 1925 η κυβέρνηση του Θεόδωρου Πάγκαλου με ΝΔ ίδρυσε το Ταμείο Θυμάτων Πολέμου (ΤΘΠ) παρά του Υπουργείου Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως. Σκοπός του η «παντοειδής προστασία των θυμάτων πολέμου» και ειδικότερα η προικοδότηση αδελφών ή θυγατέρων αναπήρων ή αποβιωσάντων, η επαγγελματική εκπαίδευση των θυμάτων πολέμου με την ίδρυση επαγγελματικών σχολών, ίδρυση ορθοπεδικού εργαστηρίου για την αποκατάσταση των αναπήρων με τεχνητά μέλη, ανέγερση συνοικισμών για τα θύματα πολέμου, παροχή ιατρικής και φαρμακευτικής αρωγής, ίδρυση και λειτουργία νοσοκομείων ορφανοτροφείων κ.λπ., ανέγερση περιπτέρων και χορήγηση δανείων στα θύματα. Εντυπωσιάζει η απουσία εκπροσώπου των αναπηρικών σωματείων στο ΔΣ, ενώ αντίθετα συμμετείχε ο πρόεδρος του ΕΚΑ. Οι πόροι του ΤΘΠ προέρχονταν από φόρο στο καταναλισκόμενο καπνό κ.ά. («Περί συστάσεως ταμείου Θυμάτων Πολέμου», ΝΔ 10/10/1925, ΦΕΚ 301, 13/10/1925) Παράλληλα, θεμελιώθηκε η άδεια άσκησης του επαγγέλματος του καπνοπώλη και η αποκλειστική χορήγηση σε αναπήρους και θύματα πολέμου. Οι άδειες παραχωρούνται από ειδική επιτροπή σε κάθε νομαρχία. Και σε αυτήν την περίπτωση δεν συμμετέχουν εκπρόσωποι αναπηρικών σωματείων, αλλά εργατικών σωματείων. Με τη χορήγηση της άδειας πώλησης καπνού καταργείται το δικαίωμα απολαβής αναπηρικής σύνταξης, ενώ παράλληλα αυξάνεται και η τιμή των πωλούμενων βιομηχανικών σιγαρέτων. («Περί λιανικής πώλησεως καπνού αναπήρων θυμάτων πολέμου», ΝΔ 10/10/1925, ΦΕΚ 301, 13/10/1925. «Περί αυξήσεως των τιμών της λιανικής πώλησεως καπνού και σιγαρέτων Β' ποιότητας», ΦΕΚ 117, 11/5/1925 και ΦΕΚ 115, 15/5/1925, ΦΕΚ 213, 17/8/1925) Με άλλο ΝΔ ρυθμίζονται διάφορες λεπτομέρειες για τη διαδικασία εγκατάστασης των περιπτέρων. («Περί ρυθμίσεως [...] δικαιοδοσία αστυνομίας πόλεων», ΝΔ 2/9/1925, ΦΕΚ 247, 11/9/1925) Ακόμα αποφασίστηκε η χορήγηση έκπτωσης για τους αναπήρους

και τα θύματα πολέμου στα εισιτήρια των μέσων μαζικής μεταφοράς. («Περί χορηγίας εισιτηρίων [...] και εις αναπήρους πολέμου», ΝΘ 30/9/1925, ΦΕΚ 287, 5/10/1925) Τέλος, επαναφέρεται ο νόμος 3122 για πολεμικές συντάξεις σε μη αναπήρους οπλίτες, θεσμοθετείται η ιατρική κάλυψη των απόρων εφέδρων οπλιτών, αλλά και η υποχρεωτική πρόσληψη εφέδρων σε ιδιωτικές επιχειρήσεις. Η νομοθεσία για τις συντάξεις των στρατιωτικών συμπληρώθηκε με το ΝΔ της 12/6/1926. (Διάφορα διατάγματα στο ΦΕΚ 301, 13/10/1925. «Περί στρατιωτικών συντάξεων», Ν.Δ. 31/5/1926, ΦΕΚ 194, 12/6/1924) Με τη νομοθεσία αυτή ουσιαστικά καλύπτονται όλα σχεδόν τα αιτήματα του αναπηρικού κινήματος. Ωστόσο, το ΤΘΠ δεν φαίνεται να λειτουργήσει πριν το 1928· οι άλλοι νόμοι όμως φαίνεται πως εφαρμόστηκαν άμεσα. Η νέα κυβέρνηση Κονδύλη τροποποίησε τον ιδρυτικό νόμο του ΤΘΠ προσθέτοντας στο διοικητικό συμβούλιο εκπρόσωπο όχι του ΕΚΑ, αλλά της προσκείμενης στους αρχειομαρξιστές της Γενικής Ένωσης Αναπήρων Αττικής με ενιαύσια θητεία. («Περί τροποποίησης [...] Ταμείου Θυμάτων Πολέμου», ΝΔ 18/9/1926, ΦΕΚ 322, 20/9/1926)

Στα 1927 η Οικουμενική Κυβέρνηση αποπειράθηκε να καταργήσει τις περιορίσει τις αναπηρικές συντάξεις. Σύμφωνα με το νομοσχέδιο «Περί συντάξεων των θυμάτων» διακόπτεται η «χορηγηθείσα σύνταξις θυμάτων πολέμου εις τους αποδεδειγμένως ευπόρους» με εξαίρεση όσους είχαν αναπηρία πάνω από 60%. Η επιτροπή που θα κρίνει την ευπορία θα αποτελούνταν από ειρνοδίκη, πρωτοδίκη, προϊστάμενο της χωροφυλακής, του δημάρχου ή κοινοτάρχη. Οι επιτροπές αυτές θα έκριναν σε πρωτοβάθμιο επίπεδο, ενώ οι τελεσίδικες αποφάσεις θα λαμβάνονταν σε επιτροπή με μέλη τον νομάρχη, έναν πρωτοδίκη και έναν υπάλληλο του Υπουργείου. (*Ελεύθερον Βήμα*, 9/6/1927) Ο νέος προϋπολογισμός του Υπουργείου Πρόνοιας εκτιμούνταν στα 500 εκατ. δρχ. Η πίστωση για τις συντάξεις μειωνόταν κατά 28 εκατ. δρχ. καθώς διακόπηκε η σύνταξη στους εύπορους αναπήρους και σε όσους λάμβαναν περίπτερα. Το ποσό αυτό θα κάλυπτε άλλες ανάγκες της κοινωνικής πρόνοιας. (*Ελεύθερον Βήμα*, 4/3/1927)

Επίλογος

Η εμπειρία της αναπηρίας του αναπήρου πολέμου διακρίνεται από εκείνη του κοινού αναπήρου γιατί προκύπτει από μία συλλογική διαδικασία, η οποία είναι συνδεδεμένη με την εμπειρία στρατιωτικής υπηρεσίας και ιδιαίτερα τον τραυματισμό κατά τον πόλεμο. Η μεταπολεμική εξέλιξη αυτής της εμπειρίας έχει μερικές επιπλέον διαστάσεις. Στον αγώνα για την αναγνώριση από το κράτος και την κρατική πρόνοια, οι βετεράνοι με αναπηρία εξελίσσονται από μια ανεπίσημη ομάδα σε μια οργανωμένη ομάδα αποκτώντας μια ιδιαίτερη κοινωνική ταυτότητα. Συγκεκριμένα, μάλιστα η ένταξη και σύσταση συσσωματώσεων και οι μαχητικές και ριζοσπαστικές πρακτικές των αναπήρων πολέμων συνδέονται άμεσα με τη διαδικασία αποστράτευσης. Οι ανάπηροι πολέμου συνεχίζουν να είναι οπλίτες αρκετό καιρό μετά το πέρας του πολέμου διατηρώντας ενεργές τις συλλογικές πρακτικές. Η διαδικασία της ριζοσπαστικοποίησης ακολουθεί μια σχετικά αυτόματη πορεία από την πολεμική μάχη απέναντι στον εθνικό εχθρό στην οργανωμένη διεκδίκηση απέναντι στις αγνώμονες κυβερνήσεις και τις εχθρικές κοινωνίες η οποία μπορεί να εξελιχθεί ακόμα και σε μια νέου τύπου μαχητική σύγκρουση με τους μηχανισμούς καταστολής ή τις άλλες ομάδες αναπήρων πολέμου. Σε αυτή τη διαδρομή, η προσχώρηση σε κομμουνιστικές οργανώσεις, δηλαδή κομματικές οργανώσεις «νέου τύπου», είναι συχνά πρόσφορη διότι ακριβώς ανταποκρίνεται σε μια κοινωνική σύγκρουση με στρατιωτικά χαρακτηριστικά. Σε αυτό το πλαίσιο, η κομμουνιστική αρχειομαρξιστική ομάδα φαίνεται να ανταποκρίνεται επιτυχέστερα στην κάλυψη αυτού του ρόλου. Για αυτό τον λόγο, οι αρχειομαρξιστές θα ταυτιστούν με τους ανάπηρους πολέμου μεσοπολεμικά.

Γενικά, το ελληνικό κράτος φαίνεται πως, παρά τις ταλαντεύσεις και τις καθυστερήσεις, επιθυμεί μέσα στη δύσκολη συνθήκη του προσφυγικού ζητήματος να καλύψει τα αιτήματα των αναπήρων πολέμου, και σε πολύ μεγάλο βαθμό αυτά ικανοποιούνται. Ωστόσο, ένα σημαντικό τμήμα των αναπήρων, ακόμα και των αποκατεστημένων, συνεχίζει να παραμένει επιφυλακτικό απέναντι στο κράτος και να επιλέγει να ταυτίζεται με έναν κομμουνιστικό λόγο. **Τ**